

Herman Van Rompuy

Rustige vastheid in tijden van crisis

Leiden Europa lezing

Universiteit
Leiden

Europa Instituut

Bij ons leer je de wereld kennen

Rustige vastheid in tijden van crisis

Leiden Europa lezing door

Herman van Rompuy

Voorzitter van de Europese Raad.

Uitgesproken aan de Universiteit Leiden

Op vrijdag 10 oktober 2014

Universiteit
Leiden

Europa Instituut

Europa Lezing, Europa Instituut, Universiteit Leiden

Deze lezing werd georganiseerd door het Europa Instituut in samenwerking met de Nederlandse Vereniging voor Mededingingsrecht

De lezing werd uitgesproken in het Nederlands

Alleen het gesproken woord telt

Voorwoord

Op vrijdag 10 oktober 2014 verzorgde de heer Herman Van Rompuy, toenmalig voorzitter van de Europese Raad, de derde Europa lezing van het Europa Instituut in het Groot Auditorium van het Academiegebouw van de universiteit Leiden.

Het is een grote eer voor het Europa Instituut dat de voorzitter van de Europese Raad, een functie die in het Verdrag van Lissabon in het leven werd geroepen, net voor het verstrijken van zijn ambtstermijn in Leiden heeft willen terugblikken op zijn vijf jaar als de eerste 'Europese president'. In zijn lezing, die de aansprekende en hem kenmerkende titel 'Rustige vastheid in tijden van crisis' heeft meegekregen, biedt Van Rompuy ons een blik achter de schermen en schetst hij een beeld over de werking van de Europese Raad en de rol van de voorzitter daarin. Hij doet dit mede aan de hand van twee 'majeure gebeurtenissen' van de laatste vijf jaar, met name de eurocrisis en de crisis in Oekraïne. Aan het eind kijkt hij ook nog even vooruit, naar de uitdagingen die voor zijn opvolgers weggelegd zijn ...

Het Europa Instituut, verbonden aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Leiden, is in 2013, ter gelegenheid van zijn 55-jarig bestaan, met deze Europa

lezingsreeks gestart. Het is de betrachting om door middel van lezingen door vooraanstaande sprekers een bijdrage te leveren aan het publieke debat over de Europese Unie.

De eerste Europa lezing werd op 12 juni 2013 gehouden door de heer Radosław Sikorski, toenmalig Minister van Buitenlandse Zaken van Polen, en was getiteld: 'Poland, the Netherlands and the EU - Common Challenges'. De tweede Europa lezing, 'Mededinging: hart van de Europese zaak', vond plaats op 14 mei 2014 en werd verzorgd door dr. Alexander Italianer, Directeur-Generaal Mededinging van de Europese Commissie.

De lezing van de voorzitter van de Europese Raad vormt een nieuw hoogtepunt in de nog prille Europa lezingenreeks. Na afloop van de lezing overhandigde rector magnificus Carel Stolker Herman Van Rompuy de Willem van Oranje-penning, de hoogste onderscheiding van de universiteit Leiden, 'als erkenning voor uw grootse bijdrage aan het Europese project en uit bewondering voor de voorbeeldige en inspirerende doortastendheid waarmee u de Europese Unie door opeenvolgende stormen hebt geloodst'.

Ik wens u een aangename lectuur toe en kijk wederom uit naar een mooie verderzetting van deze lezingenreeks.

Stefaan Van den Bogaert
Directeur Europa Instituut

Bedankt voor de vriendelijke woorden en ook voor de uitnodiging te mogen spreken. Ik ben een *Lovaniensis* en Leiden beschouwden wij altijd als een soort zusteruniversiteit, zij het dat we opgericht zijn in totaal verschillende omstandigheden. De universiteit van Leuven in 1425 bij Pauselijke bul - dat wil ik u niet aandoen - en de Universiteit van Leiden, ik heb het daar net gezien, in 1575 door Willem van Oranje. Zijn slogan, *Je maintiendrai*, is iets wat ik mijn ganse politieke carrière bij me heb gedragen. Ik weet wel dat het meer de slogan van het Huis van Oranje is dan van hem persoonlijk, maar in ieder geval hebben wij naar de universiteit van Leiden altijd heel erg opgekeken. Ik beschouw het als een eer dat ik hier in deze zaal mag staan.

Ik kom net van Den Haag, waar wij in de Trêveszaal zijn ontvangen, ook een plaats beladen met geschiedenis. ‘Trêves’, het Bestand immers en we zijn dan dus in de zeventiende eeuw. Ik heb daar aan de muurschilderingen gezien hoe nauw de Zeven Provinciën met elkaar verbonden waren, de Zeven Provinciën die men toen trouwens de Unie noemde. Dat heeft me natuurlijk onwillekeurig doen denken aan die andere Unie, waar ik meer vertrouwd mee ben en waar we vandaag over spreken.

Ik heb als thema gekregen: de rustige vastheid en wat ik de laatste vijf jaar allemaal gedaan heb. De term ‘rustige vastheid’ komt uit een vers van Henriette Roland Holst, een Nederlandse dichtster die mij zeer vertrouwd is. In mijn jaren op het college werd zij bij de Jezuïeten zeer sterk aangeraden, want zij had de stap gezet, hoewel het niet contradictoer is, van het socialisme naar het geloof. Ik weet wel dat de Nederlandse traditie ondertussen erg veranderd is, maar in elk geval is het zo dat zij haar vers ‘de rustigende vastheid’ noemde. Wat betreft het delen van ervaringen van de voorbije vijf jaar is het gevaar natuurlijk dat men bijna in het anekdotische vervalt. Ik ga proberen die valkuil te ontlopen, zonder in die andere fout te vervallen om visionaire denkbeelden te geven. U weet wat Helmut Schmidt ooit gezegd heeft over mensen die visies hadden: U moet daarvoor naar een dokter gaan, wanneer u visies hebt.

Dames en heren ik ben verkozen of aangeduid – dat laat ik aan uw verbeelding over – op 19 november 2009. Ik kan het haast niet geloven, het is bijna vijf jaar geleden. Ik heb toen een soort van inleidende verklaring meegegeven en bij het voorbereiden van deze voordracht van vandaag heb ik die tekst nog eens herlezen. Het is zelden dat men een tekst van een aantal jaar geleden kan teruglezen zonder rood te worden of zonder schaamte over wat men geschreven heeft.

Wel, ik heb toen gezegd dat ik mijn taak zag als iemand die - natuurlijk, ondertussen is het al zoveel keren gezegd... - “een bruggenbouwer” is. En ik heb daarbij ook gezegd: “Ik vind dat ieder land als overwinnaar uit de onderhandelingen moet komen, een onderhandeling met verslagen partijen is altijd een slechte onderhandeling. Als voorzitter van de Raad zal ik naar iedereen luisteren en zal ik ervoor zorgen dat onze besprekingen resultaten voor iedereen zullen meebrengen”. “Er is veel gezegd”, heb ik eraan toegevoegd, “over het profiel van de voorzitter van de vergaderingen Raad, maar er is slechts één profiel mogelijk: dat van de dialoog, de eenheid en de actie. Het imago van de Raad wordt opgebouwd door de behaalde resultaten”.

5

Dat klinkt allemaal eenvoudig, maar er was een heel debat aan voorafgegaan over wat voor soort Raadsvoorzitter men wilde hebben. Sommigen wilden een charismatisch figuur (die hebben ze natuurlijk gekregen, dat spreek vanzelf). Anderen hadden het meer over iemand die aan *leading from behind* deed, eigenlijk meer bouwer van mogelijke en onmogelijke compromissen, en die ervoor zorgt dat men resultaten boekt. Niet de moraal van de intenties, dat plaveit de weg naar anderen oorden..., maar de moraal van de resultaten.

Dames en heren, de juristen onder u zullen het Verdrag van de Unie in zijn Lissabonversie gelezen hebben en zullen ontdekken hebben dat er over de Europese Raad en over de voorzitter van de Europese Raad zelf eigenlijk maar heel algemene beschouwingen in staan. De Europese Raad moet impulsen geven, moet de algemene oriëntaties uitzetten van het beleid van de

Unie. Wat dat precies moet zijn wordt niet gezegd en van de voorzitter van de Europese Raad wordt trouwens nog minder gezegd. Men heeft hem achteraf een 'permanente' voorzitter genoemd. Ik weet niet wat uw definitie van eeuwigheid of van permanentie is, maar om tweeënhalf jaar 'permanent' te noemen, is toch wel overdreven. Het is overigens ook maar eenmaal verlengbaar, in totaal vijf jaar en die vijf jaar zitten er nu op. Maar dus, de Europese Raad is een centraal orgaan in de Europese constructie geworden en de voorzitter van de Europese Raad is de leider, de voorzitter van dat centrale orgaan van regeringsleiders binnen de institutionele architectuur van de Unie.

De Europese Raad heeft gaandeweg aan invloed gewonnen. Hij is gesticht in 1974 op basis van een idee van Jean Monnet. Men vergeet dikwijls dat de vader van de Europese gedachte, de vader van de gemeenschapsmethode, de communautaire methode, ook de bedenker is van wat hij toen noemde: een 'voorlopige Europese regering', zijnde de Europese Raad (hoewel die definitie niet helemaal klopt). Het was toen president Valéry Giscard d'Estaing die het initiatief heeft genomen om dergelijke reguliere vergaderingen van regeringsleiders te starten.

De Europese Raad komt op belangrijke momenten bijeen, als er Verdragwijzigingen zijn, als er nieuwe leden toetreden, als de begroting voor de Unie moet worden opgemaakt, en gaandeweg is zij ook een soort van kamer van beroep geworden voor de onopgeloste problemen op andere domeinen, of andere echelons van de Unie. Als men er niet uitgeraakt, dan wordt het Chéfsache, dan zijn het de regeringsleiders die het laatste woord moeten hebben. De Europese Raad is ondertussen meer geworden dan alleen een crisisorgaan, maar feitelijk degene die de grote bakens uitzet, op het vlak van het economisch beleid en steeds meer ook op het vlak van het buitenlandsbeleid, voor de komende jaren. En de voorzitter van die raad staat uiteraard in functie van de doelstellingen die aan zijn instelling zijn meegegeven. Het is wel heel bijzonder, want de voorzitter van de Raad heeft niet alleen een korte levensduur (die mij per-

soonlijk goed uitkomt, maar dat is iets anders), maar hij heeft ook geen enkele begrotingsbevoegdheid. Hij mist ook elke bevoegdheid waar een politicus zo van droomt: de bevoegdheid mensen te kunnen aanstellen en mensen te kunnen wegzenden. Dus hij heeft geen benoemingsrecht, zelfs geen administratie. Hij heeft een heel kleine staf van rechtstreekse medewerkers, van ruwweg zoveel mensen (voor de Belgen onder u) als een Belgische staatssecretaris; natuurlijk naar Nederlandse standaarden is dat nog altijd belangrijk, maar in elk geval is het toch maar een hele kleine staf van mensen die hij volledig in vertrouwen heeft en waarmee hij op dagelijkse basis samenwerkt, naast natuurlijk het Raadssecretariaat.

Ik ga u daarmee allemaal niet verder vervelen, ik wou alleen maar zeggen dat de voorzitter van de Raad weinig formele bevoegdheden heeft. Al wat hij doet of kan doen moet gebouwd zijn op informele connecties, op informele wijzen om invloeden uit te oefenen. Daarmee zijn wij trouwens van meet af aan begonnen, met dat wat niet formeel bestaat, informeel op te bouwen. Wil men een consensus bereiken - en alle beslissingen, op enkele na, alle beslissingen worden genomen bij unanimité, met 28 - moeten er twee voorwaarden ten minste vervuld zijn.

Ten eerste moet de voorzitter van de Raad met zijn leden werken op basis van vertrouwen, hij moet erin slagen niet zozeer een persoonlijke band, maar een loyale band te hebben, met degenen waarmee hij moet werken. De guardian of trust, de hoeder van het vertrouwen, is de centrale kwaliteit die nodig is voor elke voorzitter van de Raad. Dat zal zo zijn met mijn opvolgers, dat is ook zo op het lokale niveau, op het provinciale niveau, op het nationale niveau. Degene die de club leidt, moet blijvend een vertrouwensband hebben met degene met wie hij elke dag moet werken. En die vertrouwensband creëren, gaat dikwijls op basis van heel eenvoudige initiatieven. Ik zie elke week de voorzitter van de Europese Commissie, als er een probleem is spreken wij dat elke maandagmorgen uit, en wij zullen die traditie volhouden tot de laatste dag van oktober,

waar ik met de huidige voorzitter van de Commissie, de heer Barroso, samenwerk. Ik zie elke maand de voorzitter van het Parlement. Ik zie maandelijks de club van voorzitters van de Centrale Bank, van de Eurogroep en van de Commissie, om te beraadslagen over het economisch beleid.

Regelmatige contacten zijn essentieel. Ik ga elk jaar minstens één keer per jaar naar elk van de 28 hoofdsteden van de Unie, zodat ik ook weet waar mensen leven, zodat ik ze in hun natuurlijke biotoop kan zien en zodat er een rechtstreekse band is. De Europese Raad is immers een speciaal orgaan. Wanneer men in een regering zit en men zet zich neer op de eerste dag van het regering, dan weet men, die club van ministers van het kernkabinet in de Belgische context, maar het zal in Nederland niet veel anders zijn, die vier, vijf, zes personen gaan een reis ondernemen, voor de volgende vier vijf jaar. Men zal elkaar zo vaak zien tot men elkaar beu is, maar men weet, dit is de club die het land gaat besturen. Dat is bij de Europese Raad ook zo, alleen vertrek je met 28. Van de (toen) 27 die met mij vertrokken zijn, zijn er nog acht die in de Europese Raad zitten. Ondertussen heb ik er in totaal 65 zien voorbijkomen in de Raad. Het is dus een club met wisselende samenstelling, als ik het zo mag zeggen. Wij gaan nu in de volgende Europese Raad vier nieuwe eerste ministers verwelkomen, van Slovenië, van Polen, van België en van Zweden. De club is constant wisselend en met elk van deze mensen moet men een band van vertrouwen telkens ontwikkelen. En dus is het creëren van vertrouwen bij essentie de kwaliteit die wordt gevraagd van een voorzitter van de Europese Raad. Nou wij zijn dat gewoon, degenen die in de politiek zijn, omdat we dat hebben moeten praktiseren op elk niveau van bestuur.

En het tweede is, en men heeft dat onderschat gedurende gans de Euro crisis, dat degene die rond de tafel zitten beziel moeten zijn, om dat gedreven woord te gebruiken, door de geest van het compromis. Niemand kan alleen gelijk hebben, wij moeten telkens met 28 bijeenkomen en overeenkomen. Hoe lukken we daarin? (Natuurlijk de afgelopen vijf jaar is dat

zeker gelukt omdat ze een briljante voorzitter hadden van de Europese Raad, dat spreekt vanzelf.) De belangrijkste reden is dat wij erin geslaagd zijn in de loop van de laatste 30, 40 jaar in de Unie een cultuur van het compromis ingang te doen vinden. Iemand die binnenkomt bij een vergadering van de Raad weet dat hij met zijn collega's in een sfeer zal zijn van geven en nemen - niet om een papieren compromis tot stand te brengen dat tot niets leidt, dat zou ons in de Eurozonecrisis niet veel soelaas hebben gebracht - maar een compromis dat operationeel is, dat kan werken, maar waar elk zijn gevoeligheden in kan terugvinden.

Het moeilijkste dat ik in de loop van die periode moeten doen heb, is met die 28 leden overeenkomen over een Europees budget voor een periode van zeven jaar. Een budget dat krimpende is, dus dat minder is dan de voorgaande periode van zeven jaar. Om iedereen tevreden te stellen in een budget dat toeneemt, dat is niet zo moeilijk. Maar in een budget dat krimpende is dan nog altijd de unanimiteit kunnen bewaren, dat was iets waarin we alleen konden slagen wanneer iedereen kon zeggen dat hij gewonnen heeft, maar wanneer iedereen ook wist dat zijn eigen belang zich moest inschrijven in een algemeen Europees belang. Zonder die mentaliteit kan een orgaan als de Europese Raad nooit werken. En we hebben bewezen dat wij tot conclusies kunnen komen. Mochten onze voorvaders, toen het Europa van de zes nog was, de knusse groep van Beneluxers, West-Duitsland, Italië en Frankrijk, mochten ze ooit gezegd hebben, Dames en heren (of heren want er waren toen geen dames, zeker niet), U zult ooit met 28 zijn en het zal nog altijd werken, dan zouden ze u voor gek verklaard hebben. Dus vertrouwen en compromis zijn essentiële voorwaarden om verder te komen.

Het voordeel van een voorzitter van de Europese Raad, de toegevoegde waarde, is ook gebleken tijdens de Eurozonecrisis; dat heeft met de personen niets te maken. Ik ga u het bewijs geven door een vraag te stellen. Beeldt u in dat we de crisis van de Eurozone hadden moeten managen met zes opeenvolgende

semestriële voorzitterschappen van de Raad. Een man of een vrouw die telkens opnieuw de draad moest opnemen, om in crisisperiode effectief te kunnen optreden. De vraag stellen is ze beantwoorden. De continuïteit van het mandaat is van belang gebleken, zeker in een periode van crisis die we hebben meegemaakt. De tijd is veraf dat mevrouw Merkel mij vroeg: ‘Herman wat ga je doen tussen de vergaderingen van de Raad, want er zijn er immers maar vier per jaar, wie heeft er nu een volledige job met vier vergaderingen per jaar?’ Die vraag kom ik op dit ogenblik niet meer tegen.

Dames en heren, in het algemeen wilde ik het belang van de Europese Raad onderlijnen aan de hand van twee majeure gebeurtenissen die hebben plaatsgehad in de laatste vijf jaar. De eerste is de Eurozonecrisis in de laatste vijf jaar, de tweede de crisis rond Oekraïne. Ik geef die als voorbeelden omdat ze de agenda hebben beheerst, maar ook omdat ze goede illustraties kunnen zijn bij de vraag die mij is gesteld, wat zijn de lessen die men trekt uit de voorbije vijf jaar.

Wij hebben achter ons een existentiële crisis gekend, niet zomaar een crisis, een existentiële crisis van de Eurozone. De Duitse bondskanselier heeft op een zeker ogenblik gezegd, en ik wil haar woorden geen grotere betekenis geven dan die ze al hebben: ‘Indien de euro zou vallen, dan valt de Unie.’ Maar ik voeg er nog aan toe, als de Unie valt, dan valt het grootste vredesproject uit de geschiedenis van die continent, en zelfs daarbuiten. Daarmee wil ik niet zeggen dat al wat we gedaan hebben zo’n historische dimensie heeft, wat ik wil zeggen is dat terwijl men bezig is met discussiëren over de *six-pack*, de *two-pack*, over het kapitaal van het Europees steunfonds, dat men eigenlijk met veel meer bezig is, dat men altijd voor ogen moet houden, te midden van de activiteiten en de beslissingen die men voorbereidt, in welk stuk we spelen, in welk *framework* we werken, waarom we dat allemaal doen. Wat is de zin eigenlijk van onze actie? En die zin is dat de geschiedenis van de Unie is heel nauw verbonden geraakt, in heel korte tijd, met de geschiedenis van de gemeenschappelijke munt. En dus het doen

overleven van de Euro eigenlijk een voorafgaande voorwaarde gebleken voor het verder goed functioneren, en sommigen zullen zelfs zeggen, van het bestaan van de Europese Unie zelf.

Wij hebben dus ook ontdekt hoe interdependent wij allemaal zijn, hoe wederzijds van elkaar afhankelijk. De problemen van tien miljoen mensen in Griekenland, om u dat voorbeeld te geven, die problemen waren niet alleen relevant voor de Grieken, maar die waren relevant voor de 350 miljoen andere mensen die de gemeenschappelijke munt gebruikten in de Eurozone. De Chinese president heeft mij ooit gevraagd: ‘Voorzitter leg mij eens uit wat de toestand nu is in Griekenland.’ De leider van het grootste land van de wereld, met 1,3 miljard inwoners, wist dat een deel van zijn economische ontwikkeling en dus van de toestand in zijn land, afhing van de toestand van een landje van tien miljoen inwoners. Zo sterk is nu die wederzijdse afhankelijkheid binnen de Unie, en ook op wereldvlak. Ik zou dat natuurlijk met vele voorbeelden nog aanschouwelijker kunnen voorstellen, maar het ontdekken van die onderlinge afhankelijkheid, de existentiële ontdekking daarvan is een van de lessen voor de Unie in de afgelopen jaren. U zou kunnen zeggen, intellectueel wist u dat. Ja natuurlijk wisten wij dat, maar op de dag dat de werkelijkheid u er daadwerkelijk mee confronteert, krijgt dat een heel andere dimensie.

We hebben natuurlijk ook andere waarheden ontdekt waarvan het eigenlijk onvoorstelbaar is dat we zo laat tot dat gemeenschappelijk besef zijn gekomen. Dat wanneer men een gemeenschappelijke munt heeft, dat men ook een gemeenschappelijke politiek moet hebben, of tenminste dat de verschillende politieken in dezelfde richting gaan. Wij hadden een gemeenschappelijke munt opgezet als een ongelofelijk politiek project, maar te weinig als een economisch project. En ook tot dat inzicht uit de werkelijkheid is men gekomen. Maar een van de belangrijkste conclusies is hoe dan ook geweest dat in de loop van die periode, een ook voor de volgende periode, dat wij, als niet een ever closer union, toch een ever closer Eurozone nodig hebben. Wij zijn vertrokken met de allerminimaalste voorwaarden voor

een *optimal currency area*, de allerminste voorwaarden voor een Economische en Monetaire Unie. Wij hebben dat op een hoger niveau gebracht, maar we zijn nog niet waar we moeten zijn. We zijn nog niet een echte Economische en Monetaire Unie. We hebben belangrijke stappen gezet naar de bankenunie, in de budgettaire unie, in de economische unie, maar nog onvoldoende. Dus wij hebben meer Europa nodig, zeker in de Eurozone, niet minder. Wij hebben misschien minder Europa nodig in allerlei vormen van regelgeving, maar als het over de fundamentele architectuur van de Unie en zeker van de Eurozone gaat, dan hebben wij nog meer integratie nodig. Wij moeten immers gewoon de consequenties trekken van iets wat we allemaal gemeenschappelijk gewild hebben, dat heeft niets met ideologie te maken, zijnde een gemeenschappelijke munt die wij de Euro genoemd hebben. Het verder uitbouwen daarvan is van heel hoge betekenis. Dus meer Europa, in deze zin althans, is het onvermijdelijke logische gevolg van de stappen die wij in het verleden hebben gezet.

Nu ik mij in een academisch milieu begeef, moet ik ook op een thema ingaan dat dikwijls wordt bediscussieerd. Is er in het verloop van deze 5 jaar, is er niet een verschuiving geweest van invloed in de richting van wat men wel noemt het intergouvernementele, ten nadelen van de echte communautaire instellingen, zijde de Commissie en de Centrale Bank bijvoorbeeld, de echte instellingen van de Unie als Unie. Voor een deel is dat zo, maar daar is ook weer een uitleg voor die niets te maken heeft met een machtsstrijd, die niets te maken heeft met een of andere vorm van ideologisch Europeanisme. Wat gebeurde er? Wij moesten Griekenland redden, en daarna een aantal andere landen en wij moesten een firewall bouwen om de rest van de wereld te overtuigen, mochten er nog verdere problemen zijn in de rest van de Unie, dat wij de middelen en het geld hadden om daar een antwoord op te kunnen geven, dat we, indien er nieuwe problemen zouden zijn, die landen tijdelijk zouden kunnen helpen over die moeilijke periode heen te geraken.

Maar die waren er niet, we hebben een reddingsboot moeten bouwen, zelfs meer dan dat, in volle storm. En vermits er in de Europese begroting daarvoor weinig middelen waren (de Europese begroting is belangrijk, maar is maar 1 % van het Europese BBP), moesten die middelen komen uit de nationale schatkisten. Dan zeggen die regeringsleiders echter: 'Ja maar het gaat over ons geld, en wij moeten dus waken over de goede besteding van dat geld. Wij moeten een zeg hebben over de besteding van dat geld.' En wie kan daar een zeg over hebben? De nationale ministers van financiën, maar uitiem, vermits het over heel veel geld ging, de regeringsleiders zelf. *Chefsache*, zoals men dat zegt. Op die wijze heeft de Europese Raad gaandeweg aan invloed gewonnen omdat men over het samen zetten van gelden die komen uit de nationale schatkisten, van nationale belastingbetalers, controle in handen wou houden vanuit de nationale regeringsleiders.

Tegelijkertijd heeft men evenwel gezegd, deze crisis mag zich nooit meer voordoen. Wij zijn veel te laks geweest in de afgelopen tien jaar van de geschiedenis van de euro. Wij hadden veel eerder moeten kunnen optreden, als er dingen misgingen in economieën en begrotingen, en wij moeten dus middelen hebben om scherper toezicht te hebben en om dat gebeurlijk te laten afdwingen. Wie kan dat beter doen, wie is er onafhankelijker dan de Europese Commissie? Daarom hebben we meer bevoegdheden gegeven aan de Europese Commissie. En dezer dagen gaat men merken wat een invloed de Commissie kan hebben, want zij moet de begrotingen van alle landen de komende dagen nakijken opdat zij wel overeenstemmen met de afspraken die zijn gemaakt binnen de flexibiliteit die de regels geven. En wij hebben aan de Europese Centrale Bank ook de banktoezicht gegeven, weliswaar gescheiden van haar monetaire functies, maar wij hebben haar de controle gegeven over haast alle banken in de Eurozone en degenen die willen aansluiten bij de bankenunie. Dus het resultaat van die intergouvernementele methode, is aanzienlijk meer macht voor de gemeenschapsinstellingen. En daaraan ziet men dat men nooit

met slogans en oneliners een ganse periode kan afdoen om een situatie te beschrijven. Men moet niet alleen oog hebben voor de nuance, maar ook voor de werkelijkheid in zijn geheel. Ik weet wel dat het in het Europees Parlement niet altijd goed is onthaald, dat het Parlement zegt dat er een soort verglijding is van meer macht voor lidstaten en minder voor de instellingen van de Unie. Maar op een gegeven ogenblik stonden wij voor de keuze, ofwel doen we niets, maar dat was eigenlijk geen optie want dat wou zeggen het einde van de Eurozone met alle gevolgen van dien, ofwel doen we wat we moeten doen en dan was het in eerste instantie op het niveau van Europese Raad met de lidstaten dat wij moesten handelen, maar wij konden op dat moment onmogelijk een debat openen over wie nu in de beste positie was om dit te doen. Wij waren genoodzaakt om te beslissen en wij waren genoodzaakt om de methode te kiezen die ik u zojuist heb beschreven. Dus was het resultaat het belangrijkste en ik denk dat we voor de toekomst de institutionele evenwichten van de Unie hebben gerespecteerd.

We moesten natuurlijk soms creatief zijn (nu kunt u zeggen in België bent u dat soms te veel), omdat de problemen op u af komen, en u beoordeeld wordt op het resultaat. Zo hadden wij bijvoorbeeld in het Cyprus debat in het voorjaar van 2013 de moeilijkheid dat er een volledige breuk was tussen wat er in Cyprus was beslist door het parlement en wat in Brussel was beslist door de ministers van financiën in de Eurogroep. In het normale schema zou dan de Europese Raad het laatste woord gehad hebben. We waren echter gebonden door de tijd, er dreigde een bank run op Cyprus, dus het was een race tegen de klok. Wij hadden zelfs geen tijd om de Europese Raad bijeen te roepen. Ik heb toen een vergadering bijeen geroepen die nergens beschreven staat in de verdragen.

De voorzitter van de Eurogroep, de voorzitter van de Centrale Bank, de voorzitter van de Commissie, wij hebben daar nog de managing director van het IMF bijgehaald en natuurlijk de Cypriese president en zijn belangrijkste ministers. Wij hebben toen enkele minuten voor het fatale uur van het faillissement

een overeenstemming gevonden, in nauw contact met de lidstaten natuurlijk, en die is later bezegeld geweest. Wij moesten steeds werken avec les moyens du bord, zoals onze Franse vrienden dat zouden zeggen. Wij moesten dus in die ganse periode heel creatief zijn. Ik zou u nog vele voorbeelden kunnen geven, waarin we voor sommige beslissingen ten dienste van de Eurozone, eerst de Europese Raad hielden, dan een onderbreking hadden waarin we met de eerste ministers van de Eurozone bijeen kwamen en tot besluiten kwamen; dan met die besluiten terugkwamen naar de voltallige Europese Raad, allemaal in dezelfde vergadering, en dat we in de Europese Raad de beslissingen van de Eurozone corrigeerden omdat de andere leden van de Raad het daar niet helemaal mee eens waren, maar waarbij we wel finaal een oplossing voor het probleem hebben gevonden. Dus de instellingen moeten gerespecteerd worden, maar wij zaten in een crisissituatie en wij hebben daar met heel veel creativiteit mee moeten omgaan, zonder dat wij daarbij de rule of law hebben overtreden.

In Oekraïne stonden wij ook voor een toestand zonder precedent. Met de Krim waren voor het eerst sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog de grenzen niet gerespecteerd. Zelfs na de val van de Berlijnse muur werden de grenzen steeds gerespecteerd, denk aan de Oder-Neisse. Het is een majeure crisis op het Europese continent, en wij hebben daarop moeten reageren, temeer omdat gans het verhaal is begonnen vanuit de Europese Unie. Door het feit dat de toenmalige president van Oekraïne het associatieverdrag, dat al geparafeerd was, niet heeft willen tekenen. Dit is de oorsprong geweest van de opstand van Maidan en dat is de oorsprong geweest van de destabilisatie die daarna gevolgd is. We stonden dus op het punt van een majeure crisis, zeker vanaf het moment dat de na de oorlog vastgelegde grenzen niet werden geëerbiedigd. We hebben als gevolg hiervan moeten reageren, en we hebben gereageerd met 28, wetende dat de gevoeligheden binnen de Unie heel verschillend waren, de economische belangen verschillend waren, de nabijheid verschillend was, de geschiedenis heel verschillend was, de wil dikwijls, of de onwil om een

confrontatie aan te gaan, verschillend was. Maar we zijn er telkens in geslaagd, waarin dat moeilijke debat onder meer over sancties, de beslissingen telkens eensgezind te nemen. Zonder die eensgezindheid zouden wij nooit indruk hebben gemaakt op degene met wie wij in conflict lagen, en zouden wij zelf ook geen interimaire akkoorden hebben kunnen afsluiten, zoals we die nu hebben afgesloten.

Maar ook daar hebben wij op het vlak van de instellingen dingen moeten doen die oorspronkelijk niet voorzien waren. We hadden eerst gezegd dat de sancties *Chefsache* waren, zo belangrijk dat alleen de leiders dat kunnen doen, zelfs niet de Ministers van Buitenlandse Zaken. De uiteindelijke beslissing diende op het hoogste niveau genomen te worden, omdat er zoveel economische en politieke belangen op het spel stonden. De tragiek heeft gewild dat toen het vliegtuig met zoveel van uw landgenoten op een dramatische manier is neergehaald, de tragiek heeft gewild dat dan niet meer de leiders de beslissing moesten nemen, maar dat het zo evident was geworden dat we moesten handelen, dat het zelfs in volle vakantie door de ambassadeurs genomen is. Omdat het zo evident was geworden dat wij moesten optreden, wat eerst op het hoogste niveau beslist moest worden, is daarna beslist op het niveau van de permanente vertegenwoordigers.

De Unie is een levend geheel, geen set van instellingen waarvan de verhoudingen eens en voorgoed vastliggen. Nee de Unie is een levend geheel en de voorzitter van de Raad, en dat moet ook mijn opvolger zijn, is niet alleen de voorzitter van die 28 die daar zeven acht keren per jaar rond de tafel komen, hij moet ook degene zijn die de instellingen zelf waar mogelijk in goede banen leidt. De Europese Commissie, de Eurogroep voor problemen van de Eurozone, het Europees Parlement voor zover hij daar invloed op kan of mag hebben...; in ieder geval moet hij ervoor zorgen dat er geen rivaliteit tussen de instellingen is, maar dat de instellingen allemaal ten dienste staan van het algemeen Europees belang. Dat klinkt een beetje hoogdravend, maar toch is dat zo. Het ergste dat ons had kunnen

overkomen is dat tijdens een majeure crisis, op het vlak van het buitenlands beleid of op het gebied van de Euro, wij geconfronteerd geweest zouden zijn met een conflict tussen de instellingen. Dat is niet gebeurd en het mag ook in de toekomst niet gebeuren. Vandaar dat hier ook het overleg, het vertrouwen en het compromis van ontzettend groot belang zijn.

Sommigen zeggen, 'Ja maar die Europese architectuur is een ingewikkelde architectuur'. Ik zou daarop kunnen antwoorden dat landen met een hele eenvoudige institutionele architectuur het ook niet altijd makkelijk hebben. In de Verenigde Staten heeft men één president en een parlement bestaande uit twee kamers. Ik heb niet de tijdslijn nagekeken, maar ik denk dat het meer dan een jaar geduurd heeft voordat men een akkoord had over een begroting. Het is dus niet omdat men een eenvoudige structuur heeft, dat de structuren werken. En zelfs op het vlak van de Unie, met een beetje goede wil zou ik kunnen zeggen dat we ook een soort van *trias politica* hebben. De Europese Raad speelt eigenlijk de rol van een soort van collectief staats-hoofd. Niet de voorzitter van de Raad, maar de Raad als geheel. Ik zou met een beetje goede wil kunnen zeggen dat de Europese Commissie, en dat klopt niet helemaal maar ik tracht het schematisch weer te geven, de rol speelt die regeringen spelen, zeker regeringen zoals we die zien in de Franse traditie; dan zijn Europese Raad en Commissie samen 'le couple exécutif'. En natuurlijk hebben wij een Europees Parlement dat sinds het verdrag van Lissabon over alle domeinen bevoegd is, terwijl ze tot tien jaar geleden maar bevoegd was voor een deel van de begroting, en uiteraard het Europese Hof van Justitie. Dus die architectuur is helemaal niet zo ingewikkeld als men het wil voorstellen. Natuurlijk, voor wie niet van instellingen houdt, is het argument van de ingewikkeldheid altijd een heel gemakkelijk argument, maar dat is niet zo. We leven natuurlijk in een bijzondere tijd, de ingewikkeldheid van de structuur is maar een deel, het kleinste deel van de kritiek.

De Europese gedachte is er niet op vooruitgegaan de voorbije jaren. Er is een verlies van vertrouwen, maar men moet zich de

vraag ook stellen: Is de crisis van de Europese gedachte, is het verlies van vertrouwen in de instellingen, is dat een fenomeen dat zich tot Europa beperkt, of is dat een breder fenomeen? Het is een breder fenomeen. De opkomst van allerlei populisme dateert in vele landen van voor de financiële crisis, en van voor de crisis van de Eurozone. Ik kom uit een land, ik kom uit een gewest waar een racistische partij 24 % van de stemmen had in 2004. Dat had niets te maken met de economie, niets te maken met de Eurozonecrisis, niets te maken met de financiële crisis. De tweede partij in Frankrijk was tien jaar geleden reeds het Front National. Degene die de Franse president Chirac het hoofd moest bieden bij de presidentiële verkiezingen van 2002 was vader Le Pen, die in de eerste ronde daar als tweede was uitgekomen; toen met 18 % van de stemmen en de Franse president, na 7 jaar mandaat, met nog geen 20 % van de stemmen. Zo klein was het verschil. Er is dus in het algemeen een crisis, laat ons het gemakshalve noemen, van 'de politiek', en dat dateert niet van gisteren.

De Eurozone crisis heeft daartoe bijgedragen, heeft in sommige landen de dingen doen versnellen, maar is een veel fundamentele crisis dan alleen een Europese. Zij heeft betrekking op haast alle instellingen. Bovenal is ze niet alleen een probleem van de politiek, maar ook van de samenleving. In een steeds meer, en dat is geen waardeoordeel, individualistische samenleving is het zo dat angst iets is dat makkelijker verspreid kan worden dan in een sterk samenhangende samenleving. Wanneer vele mensen met zichzelf om allerlei redenen bezig zijn is het veel makkelijker aan te praten dat de andere de schuld is van uw probleem; de andere dan in de brede betekenis van het woord. De andere die een andere taal spreekt, uit een andere cultuur komt, een andere kleur heeft, die anders is op vele andere domeinen. De andere is ook heel gemakkelijk de oorzaak wanneer men zich in een samenleving bevindt die diep getekend is door de angst. En daarin kan ook Europa een plaats hebben. Europa is in sommige landen, niet in alle landen en niet altijd even intensief, dikwijls vereenzelvd met 'de andere' iets wat men makkelijk kan beschouwen met de vijand.

Daarmee wil ik het probleem niet wegpraten of in een zodanige contact zetten dat men zich daarin verliest. Ik wil alleen zeggen dat het een probleem is dat veel dieper en ingrijpender is dan alleen maar Europa en de Europese Unie.

Wij moeten de Europese Unie daarom meer kunnen ervaren als een plaats, als een *place*, en minder als een ruimte, als een *space*. En ik wil die begrippen ook verklaren. Als het gaat over een plaats, dan hebben we het over bescherming, stabiliteit, verbondenheid, een nest, een thuis. Als we het hebben over de ruimte dan hebben we het over, ja..., de geografische ruimte, maar ook de intellectuele ruimte, kunnen reizen, kunnen kennis maken met de andere. Dan gaat het meer over richting, snelheid, tijd, openheid, beweging, mogelijkheden. *Place* en *space* zijn twee onderscheiden begrippen, en we hebben nood aan beide. We hebben een nest nodig, maar we willen ook vliegen. Maar na het vliegen willen we ook ergens thuis komen. De menselijke natuur is eigenlijk een heel eenvoudige natuur.

Dat is met Europa niet anders. Europa is eigenlijk gebouwd op het idee van de ruimte, is gebouwd op het idee van vrij verkeer van goederen, van personen, van kapitalen, van het neerhalen van grenzen, van het verdwijnen van douanekantoren, van het verdwijnen van wisselkantoren, van het kunnen communiceren overal, langs telecom of langs andere wegen. De Europese ruimte is een begrip dat eigenlijk in het hart zelf zit van de Europese constructie. Het is geboren allemaal met een verderliggend doel, maar het is geboren uit een soort van gemeenschappelijke markt. Nooit is er over Europa als een thuis, als een *place*, als een *Heimat* gedacht, en daar betalen we tot op zekere hoogte de prijs voor vandaag. Er was een soort onuitgesproken arbeidsverdeling: Europa moest de mogelijkheden creëren, de kansen creëren, de markten openen, afzetmarkten van nu 500 miljoen mensen, de grootste en meest koopkrachtige markt in gans de wereld. De idee van arbeidsverdeling was, dát is voor Europa; de bescherming, de welvaartsstaat, allerlei wetgevingen, dat was voor de nationale organen. Beide werden als positief gezien, maar de globalisering en het doorzetten van

de Europese eenmaking heeft daar een andere wending aan gegeven. Wat beschouwd werd als openheid, werd op een gegeven ogenblik ook mede gepercipieerd, of zelfs hoofdzakelijk gepercipieerd als een bedreiging. Wat men beschouwde als een opportuniteit, werd beschouwd als iets dat mij kan bedreigen in mijn werkgelegenheid, in mijn plaats op markten. Heel het mooie concept van een open wereld werd een wereld waarin de andere werd gezien als een indringer, en Europa, vriend van de vrijheid en de ruimte, als een bedreiging voor de bescherming en de plaats die men zocht.

Dat is natuurlijk niet goed vol te houden, die arbeidsverdeling gaat niet meer op. Wij moeten de Europese Unie nog veel meer niet alleen zien als een Unie voor de *movers*, voor degenen die bewegen, die de kans hebben te reizen, handel te drijven, een job ergens anders te hebben. De Unie moet er echter ook zijn voor de *stayers*, degenen die thuis blijven en die dikwijls de bedreigingen denken te voelen in hun onmiddellijke nabijheid. Een Unie, niet alleen voor de burgers met diploma's en talenkennis, maar voor iedereen. Niet alleen voor de consumenten die de laagste prijzen krijgen, maar ook voor de producenten die vrezen dat er deloyale concurrentie kan zijn, dat er sociale dumping kan zijn, dat er een bedreiging is voor hun job. Die balans moeten wij opnieuw vinden. Een goede balans tussen enerzijds het thuis, de plek (*place*) en anderzijds de ruimte (*space*). Ik zou u dat met vele voorbeelden kunnen staven, maar in elk geval is het zo dat we goed moeten nadenken, ook in de volgende periode waar de kernwaarden zijn, waar de *core business* ligt voor de Europese Unie. Ligt ze enkel in die problemen die de landen niet alleen afkunnen, waar de Unie noodzakelijk is als Unie om voldoende bescherming te kunnen bieden, grensoverschrijdende problemen om het heel banaal te zeggen. Migratie is er daar een van. Langs de andere kant moeten we echter ook nakijken waar de Unie eigenlijk een mindere rol kan spelen, of zelfs geen rol meer kan spelen. Dat kan over allerhande thema's gaan: van de verzorgingsstaat tot regionale tradities of tot de lokale kaas.

Dus wat is de kerntaak van de Unie - en dat debat gaat zeker de volgende jaren plaatshebben - zonder dat we daarbij moeten vervallen in een nieuw Verdrag, want over het laatste Verdrag hebben we zeven jaar onderhandeld. We hebben andere dingen te doen dan over institutionele wijzigingen te spreken. Maar dat debat staat in functie van een breder doel, men moet altijd het bredere plaatje in het oog houden. Waarom doen we dat allemaal? Wel als Europa nodig is, en er nieuw vertrouwen nodig is, dan moet ze die functies van *place* en van *space* in een andere balans trachten te brengen. Ik heb dat in het algemeen vertaald, een beetje pseudofilosofisch vertaald, maar in elk geval, dat is mijn diepe overtuiging.

Mijnheer de rector magnificus, mijnheer de decaan, burgemeester, excellenties, geachte aanwezigen, dit vertrouwen van de mensen terugwinnen, dat zal een van de grote uitdagingen zijn in de komende periode en ik ben ervan overtuigd dat de nieuwe politieke leiding van de Unie, die verantwoordelijkheid zal nagaan. Ik hoop dat u in Leiden ook dat van nabij zult kunt blijven volgen. Zoals ik dat zal doen na 1 december, als een *spectateur*, maar un *spectateur très engagé*. Dank u wel.

Universiteit
Leiden